

واژه‌نامه شایست نشایست

تألیف دکتر محمود طاووسی

انتشارات دانشگاه شیراز، ۱۳۶۵، بیست و چهار + ۳۷۵ + 74.

کتاب شایست نشایست یکی از متن‌های مهم پهلوی است که بیست و سه فصل دارد و موضوع آن پاره‌ای مسائل دین زردشتی مانند گناهان و طبقه‌بندی و کیفر آنها، بعضی مراسم مذهبی از قبیل «سگ‌دید»، روش تطهیر آلودگی ناشی از تماس با مرده، رفع آلودگی آب، احکام زن حائض، و مطالب بیشمار دیگری از همین دست است و چنانکه عنوان آن نشان می‌دهد درباره «بایدها و نبایدها»ی این دین است. این متن هم از نظر زبان پهلوی دارای اهمیت است و هم از نظر تاریخ فرهنگ ایران قدیم و اعتقادات ایرانیان قبل از اسلام. نخستین چاپ علمی این کتاب توسط جهانگیر تاوادیا دانشمند پارسی انجام گرفت. وی ده فصل اول کتاب را به‌عنوان پایان‌نامه دکتری خود انتخاب کرد و آن را به‌صورت آوانویسی شده، همراه با ترجمه انگلیسی و مقدمه و یادداشتهای در ۱۹۳۰ در هامبورگ به‌چاپ رسانید. سیزده فصل بقیه کتاب را دستور فیروز کوتوال دانشمند دیگر پارسی با خط اصلی، همراه با حرف نویسی، آوانویسی و ترجمه انگلیسی و واژه‌نامه در ۱۹۶۹ در کپنهاگ منتشر کرد. قبل از این دو چاپ، وست در ۱۸۸۱ ترجمه انگلیسی این کتاب را براساس چند نسخه به‌دست داده بود و م.ب. داور متن کامل کتاب را با مقابله با دستنویسهای موجود در هند و اروپا در ۱۹۱۲ در بمبئی به چاپ رسانده بود. تصحیح متن، آوانویسی و ترجمه فارسی کتاب بار دیگر موضوع رساله دکتر طاووسی قرار گرفته (رک. مقدمه مؤلف، ص. شش) و وی با استفاده از چاپ‌های یاد شده و به‌ویژه چاپ داور، واژه‌نامه حاضر را تدوین کرده است.

مؤلف در ترتیب واژه‌ها، ملاک را شکل آنها در خط پهلوی قرار داده و سپس آوانویسی آنها را به خط لاتینی و در پایان، فهرست الفبایی لغات را بر اساس الفبای لاتینی به دست داده است. این شیوه قبلاً نیز در واژه‌نامه‌هایی که توسط بنیاد فرهنگ ایران به چاپ رسیده نیز به کار رفته و درست است. پس از آوانویسی واژه‌ها معنی آنها نقل شده، سپس اطلاعات دیگری که از منابع غربی و آثار دانشمندان پارسی و نوشته‌های محققان ایرانی در دست مؤلف بوده آورده شده است. مؤلف در این کار منتهای کوشش خود را به کار بسته و روی هم رفته کتاب مفیدی فراهم آورده است. در مورد بس آمد واژه‌ها، تمام موارد کاربرد آنها را به دست داده و در خصوص واژه‌های پر بسامدی مانند حرف اضافه و جز آنها به تعداد بسامد آنها با اعداد اکتفا کرده است.

شیوه آوانویسی مؤلف مبتنی بر تلفظ متون فارسی میانه ترفانی است اما در مقدمه به این مطلب اشاره نشده است. مؤلف در اینجا کوشیده است تا آوانویسی همه کلمات بر این اساس متکی باشد اما گاهگاه تلفظ بعضی کلمات به شیوه قدیمتر و تقریباً متروک بارتولومه و نیبرگ ضبط شده است که ظاهراً عمدی نبوده است. مثلاً در ص ۱۵۸، کلمه *čakar* به همین صورت ضبط شده در صورتیکه به شیوه جدید (تلفظ فارسی میانه ترفانی) باید به شکل *čagar* می‌آمد، یا در ص ۱۲۸، کلمه *frajaft* باید به صورت *frazaft* می‌آمد. همچنین در ص ۱۷۷ در کلمه *stahmbag* حرف *h* زاید است و همانطوریکه تلفظ ترفانی آن نشان میدهد باید به شکل *stambag* نوشته شود. مؤلف در اینجا نیز تحت تأثیر خط پهلوی قرار گرفته است. در ص ۱۷۲ تلفظ عدد «سه» به صورت *si* آمده در صورتیکه صحیح *sē* است. در ص سه-چهار و شانزده مترجم کتاب اینوسترانسلف، کاظم زاده است نه کاظم زاده ایرانشهر. همچنین در ص نوزده، سطر ۷، مؤلف اثر فقط هنینگ است نه آندره آس و هنینگ. نکات یاد شده در مقابل فوائد کتاب جزئی و کم اهمیت است. توفیق مؤلف را در ادامه اینگونه کارها خواستاریم.

علی اشرف صادقی